3.Gaia:
Probabilitate-banaketa diskretuak

Cristina Alcalde - Arantxa Zatarain

Donostiako Unibertsitate Eskola Politeknikoa - UPV/EHU

Zorizko aldagaiak

Definizioa

Izan bitez E zorizko saiakuntza eta S bere lagin-espazioa. Honelako edozein funtziori:

$$X : S \longrightarrow \mathbb{R}$$

zorizko aldagaia edo aldagai aleatorioa deitzen zaio.

Zorizko aldagaiak

Definizioa

Izan bitez E zorizko saiakuntza eta S bere lagin-espazioa. Honelako edozein funtziori:

$$X : S \longrightarrow \mathbb{R}$$

zorizko aldagaia edo aldagai aleatorioa deitzen zaio.

Definizioa

X zorizko aldagaia diskretua da irudien kopurua finitua edo infinitu zenbatgarria bada.

Zorizko aldagaiak

Definizioa

Izan bitez E zorizko saiakuntza eta S bere lagin-espazioa. Honelako edozein funtziori:

$$X : S \longrightarrow \mathbb{R}$$

zorizko aldagaia edo aldagai aleatorioa deitzen zaio.

Definizioa

X zorizko aldagaia diskretua da irudien kopurua finitua edo infinitu zenbatgarria bada.

Definizioa

X zorizko aldagaia jarraitua dela esango dugu tarte bateko balio guztiak har ditzakeenean.

Probabilitate funtzioa

Definizioa

Izan bitez X, S unibertsoan definiturik dagoen zorizko aldagai diskretua, eta $\{x_1, x_2, \ldots, x_i, \ldots\}$ har ditzakeen balioen multzoa. S-ren puntu bakoitzaren probabilitatea ezaguna bada, orduan, x_i balio bakoitzari bere probabilitatea erazten dion funtzioari probabilitate-funtzioa deitzen zaio.

$$\begin{aligned} P\colon \{x_1, x_2, \ldots\} &\longrightarrow [0,1] \\ x_i \quad &\longmapsto P(X = x_i) \end{aligned}$$

Probabilitate funtzioa

Definizioa

Izan bitez X, S unibertsoan definiturik dagoen zorizko aldagai diskretua, eta $\{x_1, x_2, \ldots, x_i, \ldots\}$ har ditzakeen balioen multzoa. S-ren puntu bakoitzaren probabilitatea ezaguna bada, orduan, x_i balio bakoitzari bere probabilitatea erazten dion funtzioari probabilitate-funtzioa deitzen zaio.

$$\begin{aligned} P\colon \{x_1, x_2, \ldots\} &\longrightarrow [0,1] \\ x_i \quad &\longmapsto P(X = x_i) \end{aligned}$$

Probabilitate-funtzioa modu desberdinetan adieraz daiteke:

1. Probabilitate-funtzioaren deskribapena taula baten bidez.
2. Probabilitate-funtzioaren deskribapen analitikoa.

Banaketa-funtzioa

Definizioa

Izan bitez X, S unibertsoan definiturik dagoen zorizko aldagai diskretua, eta $\{x_1, x_2, \ldots, x_i, \ldots\}$ har ditzakeen balioen multzoa. Orduan, $F(x)$ banaketa-funtzioa probabilitate metatuen funtzioari deitzen zaio.

$$\begin{aligned} F\colon \{x_1, x_2, \ldots\} &\longrightarrow [0,1] \\ x_i \quad &\longmapsto P(X \leq x_i) \end{aligned}$$

hau da,

$$F(x_i) = P(X = x_1) + P(X = x_2) + \cdots + P(X = x_i)$$

Banaketa diskretuaren batezbestekoa

Definizioa

Izan bitez:

- X S *unibertsoan definiturik dagoen zorizko aldagai diskretua.*
- $\{x_1, x_2, \ldots, x_i, \ldots, x_k\}$ X *aldagaiak har ditzakeen balioen multzoa.*
- $P(X = x_i)$ X *aldagaiak* x_i *balioa hartzeko probabilitatea.*

Orduan, X *aldagai diskretuaren batezbestekoa edo itxaropen matematikoa ondorengo balioari deituko diogu:*

$$\mu_x = E(X) = \sum_{i=1}^{k} x_i P(X = x_i)$$

Banaketa diskretuaren bariantza

Definizioa

Izan bitez:

- X S *unibertsoan definiturik dagoen zorizko aldagai diskretua.*
- $\{x_1, x_2, \ldots, x_i, \ldots, x_k\}$ X *aldagaiak har ditzakeen balioen multzoa.*
- $P(X = x_i)$ X *aldagaiak* x_i *balioa hartzeko probabilitatea.*

Orduan, X *aldagai diskretuaren bariantza ondorengo balioari deituko diogu:*

$$\sigma_x^2 = Bar(X) = \sum_{i=1}^{k} (x_i - \mu_x)^2 P(X = x_i)$$

Banaketa diskretuaren desbidazio tipikoa

Definizioa

X zorizko aldagai diskretuaren desbidazio tipikoa:

$$\sigma_x = \sqrt{\sigma_x^2}$$

Populazio finitua

Definizioa

Esango dugu P populazioa finitua dela bere elementuen kopurua finitua bada.

Populazio dikotomikoa

Definizioa

P populazioa dikotomikoa da bere elementuak, baldintza hauek betetezen dituzten bi klaseetan, A eta $\bar{A}$, banatzen badira.

$$A \cup \bar{A} = P \text{ eta } A \cap \bar{A} = \emptyset$$

Populazio dikotomikoa

Definizioa

P populazioa dikotomikoa da bere elementuak, baldintza hauek betetezen dituzten bi klaseetan, A eta $\bar{A}$, banatzen badira.

$$A \cup \bar{A} = P \text{ eta } A \cap \bar{A} = \emptyset$$

Oharra: A klaseko frakzioa, P populazioan, p denean, $\bar{A}$ klasekoa $1 - p$ izango da. Orduan, P-ren elementuen kopurua N bada:

A-ren elementuen kopurua $= Np$

$\bar{A}$-ren elementuen kopurua $= N(1 - p)$

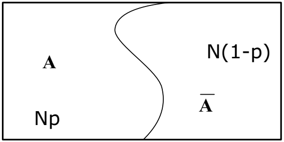

Banaketa hipergeometrikoa

Definizioa

Izan bitez:

- P, N *elementu dituen populazio finitua eta dikotomikoa:* $P = \{x_1, x_2, \ldots, x_N\}$.
- A *eta* $\bar{A}$, P *populazioa banatzen duten bi klaseak.*
- $\mathcal{M}_n$, P *populaziotik atera daitezkeen* n *tamainako lagin guztien multzoa* ($n < N$ *izanik*).

Orduan, ondorengo zorizko aldagaiari zorizko aldagai hipergeometrikoa deitzen zaio:

$$\begin{aligned} X\colon \mathcal{M}_n &\longrightarrow \mathbb{N} \\ M &\longmapsto x \end{aligned}$$

non x M *laginean dauden* A *klaseko elementuen kopurua den.*

Banaketa hipergeometrikoa

- $X \sim H(N, n, p)$ adieraziko dugu.

Banaketa hipergeometrikoa

- $X \sim H(N, n, p)$ adieraziko dugu.
- A klaseko elementuei *arrakastak* deituko diegu.

Banaketa hipergeometrikoa

- $X \sim H(N, n, p)$ adieraziko dugu.
- A klaseko elementuei *arrakastak* deituko diegu.

Oharra

X aldagai hipergeometrikoaren balioen multzoa hau da:

$$\{x \in \mathbb{N} | \max\left[0, n - N(1-p)\right] \leq x \leq \min(n, Np)\}$$

Banaketa hipergeometrikoa

Teorema

Izan bedi X zorizko aldagai hipergeometrikoa. Orduan:

a) *Probabilitate-funtzioa $P(X = x)$:*

$$P(X = x) = h(x) = \frac{\binom{Np}{x}\binom{N(1-p)}{n-x}}{\binom{N}{n}}$$

b) *Banaketa hipergeometrikoaren batezbestekoa:* $\mu_x = E(X) = np$

d) *Bariantza eta desbiderapen tipikoa:*

$$\sigma_x^2 = Bar(X) = \frac{N-n}{N-1}np(1-p)$$

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{N-n}{N-1}np(1-p)}$$

Banaketa binomiala

Definizioa

Izan bitez:

- P, *populazio finitua edo infinitu zenbatgarria eta dikotomikoa.*
- A *eta* $\bar{A}$, P *populazioa banatzen duten bi klaseak.*
- $\mathcal{X}_n$, P *populaziotik* n *elementu (itzulerarekin) ateratzerakoan lor daitezkeen segida guztien multzoa.*

Orduan, ondorengo zorizko aldagaiari zorizko aldagai binomiala deitzen zaio:

$$\begin{aligned} X : \mathcal{X}_n &\longrightarrow \mathbb{N} \\ \{x_n\} &\mapsto x \end{aligned}$$

non x $\{x_n\}$ *segidan dauden* A *klaseko elementuen kopurua den.*

$X \sim B(n, p)$ *adieraziko dugu.*

Banaketa binomiala

Propietatea

Populazio infinitua denean ez dugu itzulera kontsideratuko, ateratze batekin A eta $\bar{A}$ klaseen elementuen proportzioa ez delako aldatzen.

Banaketa binomiala

Propietatea

Populazio infinitua denean ez dugu itzulera kontsideratuko, ateratze batekin A eta $\bar{A}$ klaseen elementuen proportzioa ez delako aldatzen.

Propietatea

Aldagai binomialaren balioen eremua hau da: $\{0, 1, 2, 3, \ldots, n\}$

Banaketa binomiala

Teorema

Izan bitez:

- *P, populazio finitua edo infinitu zenbatgarria eta dikotomikoa.*
- *p, A klasean dauden P-ren elementuen frakzioa.*
- *$1-p$, $\bar{A}$ klasean dauden P-ren elementuen frakzioa.*

Orduan, X zorizko aldagai diskretu binomiala bada:

a) *Probabilitate-funtzioa $P(X=x)$:* $P(X=x) = b(n) = \binom{n}{x} p^x (1-p)^{n-x}$

b) *Banaketa binomialaren batezbestekoa:* $\mu_x = E(X) = np$

d) *Bariantza eta desbiderapen tipikoa:*

$$\sigma_x^2 = Bar(X) = np(1-p)$$

$$\sigma_x = \sqrt{np(1-p)}$$

Banaketa polinomiala

Definizioa

Binomialaren orokortze bat da, non P populazioa k klase disjuntuetan banatzen da:

$$A_1 \cup A_2 \cup \ldots \cup A_k = P$$
$$A_i \cap A_j = \emptyset \quad \forall i \neq j$$

Populaziotik n tamainako laginak ateratzen ditugu eta X_i zorizko aldagai polinomialak laginean dauden A_i-ren elementuen kopurua neurtzen du.

$X = (X_1, X_2, \ldots, X_k)$ *aldagai k-dimentsionala aldagai polinomiala deitzen da.*

Banaketa polinomiala

Definizioa

A_i klasean dauden P-ren elementuen frakzioa p_i bada $(i = 1, 2, \ldots, k)$, *banaketa polinomialaren probabilitate-funtzioa honela kalkulatzen da:*

$$P(X_1 = n_1, X_2 = n_2, \ldots, X_k = n_k) = \frac{n!}{n_1! n_2! \cdots n_k!} p_1^{n_1} p_2^{n_2} \cdots p_k^{n_k}$$

non $\sum_{i=1}^{k} n_i = n$

Poisson-en banaketa

Definizioa

Esango dugu X zorizko aldagai diskretu batek λ parametrodun Poisson-en banaketa bati jarraitzen diola, har ditzakeen balioak zenbaki oso positibo guztiak badira ondorengo probabilitate hauekin:

$$P(X=k)=\frac{\lambda^k}{k!}\cdot e^{-\lambda} \quad \textit{non} \quad \begin{cases} k=0,1,2,\ldots \\ \lambda>0 \end{cases}$$

eta adierazten da: $X \sim P(\lambda)$.

Poisson-en banaketa

Teorema

a) *Poissonen banaketaren batezbestekoa:* $\mu_x = E(X) = \lambda$

b) *Poissonen banaketaren bariantza eta desbiderapen tipikoa:*

$$\sigma_x^2 = Bar(X) = \lambda$$
$$\sigma_x = \sqrt{\lambda}$$

Binomialaren hurbilketa

Poissonen banaketa, banaketa binomialaren hurbilketa on bat da n handia eta p txikia denean:

$$\left.\begin{array}{l} n \longrightarrow \infty \\ p \longrightarrow 0 \\ n \cdot p = \lambda \end{array}\right\} \qquad \text{Orduan} \qquad B(n,p) \approx P(\lambda)$$

Grafikoki:

- $n = 50$ eta $p = 0.07$ badira:

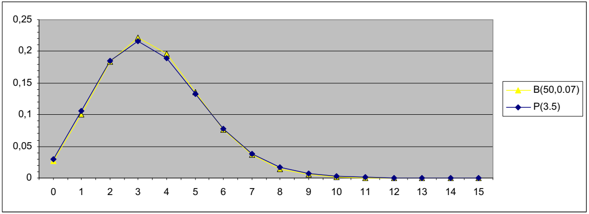

Grafikoki:

- $n = 50$ eta $p = 0.07$ badira:

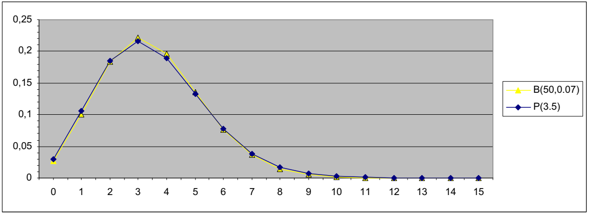

- $n = 100$ eta $p = 0.01$ badira:

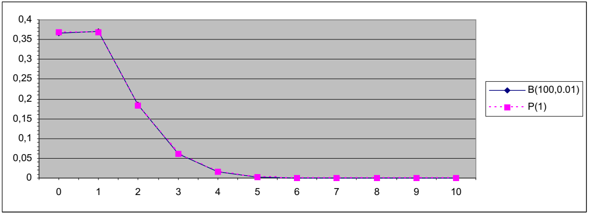

Poissonen banaketa aplika daiteke fenomeno diskretuetan, fenomeno horiek denborako tarte batean $0, 1, 2, 3, \ldots$ aldietan gertatzen direnean, gertatzeko probabilitatea denborarekiko mantentzen bada.

Adibideak:

1. Bideko puntu batetik minutu batean pasatzen diren kotxeen kopurua.
2. Telefono-zentral batean minuturo jasotzen diren deien kopurua.
3. Supermerkatu bateko minutu batean kutxatik pasatzen diren bezeroen kopurua.
4. Gerra batean orduro eroritako bonben kopurua kilometro karratu batean.